

VÁLTOZÓ HAZÁNK

A Hernád-völgye

A Kárpátok belső kristályos övezetéhez tartozó Alacsony-Tátra keleti bástyájának, a kupolaszerűen felboltozódó Királyhegynek az oldalából két kis patak indul le, a Szepesség felé: a Gólnic és a Hernád. Száztíz kilométeres futás után egyesülnek, s a Gólnic vizével így megduzzadt Hernád Kassánál kicir az Abauji-medencébe, majd Kékednél átlépi a magyar államhatárt. Több mint 190 kilométernyi utat tesz meg Csehszlovákiában, s 93 kilométert hazánkban.

Felső szakaszán vad hegyipatak jellegű a Hernád, sebes vize mély szurdokvölgyben vágja át magát a Szepes—Gömöri Érc-hegységen. Ez az úgynevezett Hernád-áttörés, ahol meredek falú mészkösziklák között zuhatarozva rohan át a kis folyó. Kassa után, különösen pedig magyar területre érve, sebessége csökken, hosszú mellékágot ereszt, az úgynevezett Kis-Hernádot vagy Bársonyost, amely Hidasnémetitől Bel-sőbücsig párhuzamosan kíséri a főágot, arról négy-öt kilométer távolságban. A Hernád esése még magyarországi szakaszán is 41 meter, ezért települt rá vizeróműveink közül a gibárti, a felsődobszai, valamint a Böcs alatt kivezetett csatornára a kesznyéteni. A folyó vízmennyisége rendkívül változó: árvízkor eléri másodpercenként az 500 köbmétert is, alacsony vízállás esetén azonban alig hoz többet 3 köbméternél. Ilyenkor kavicsos medre mélyéért tévelyeg, hosszúkas zátonyok között. Nagyvízkor rengeteg hordalékot szállít, s kárpáti eredetű kavicsa a Sajón át lejut a Tiszáig.

Hazánkba jutva a Hernád széles, teraszos völgyben folyik, amely dél felé tölcészerűen tágul, s fokozatosan olvad bele a Miskolc alatti alföldi síkságba. A hat-nyolc kilométer széles völgy üde, apró falvakkal telezsított táj, amelyet keletről a Zempléni-hegység, nyugatról pedig a Cserhát dombosága keretez. A Zempléni-hegység 700 méteres csúcsokat sorakoztat fel a völgyisik peremén, s ezek a hirtelen felszökő, vulkáni eredetű kúphegyek a leghangszúlyosabb elemei a folyómenté természetü képeznek. Fokozzák a táj varázsát a történelmi emlékek, a középkori templomok, kastélyok, várak. A kúrc szabadságharcok egyik fő fészke volt e vidék. Népe éppúgy részt vett a Tokaji Ferenc vezette 1697. évi hegyaljai fölkelésben, mint Thököly Imre függetlenségi harcában, s lelkesen csatlakozott II. Rákóczi Ferenc seregéhez. A nagyszámos fejedelem különben is gyakran megfordult e tájon, a Zempléni-hegységben több vármaradvány, a cserháti dombvidéken a kicsiny Felsővadász község emlékeztet Rákóczi családjára, amely innen származik, e falucskától vette a felsővadászi előnevet. A XVI. századi alapokon nyugvó, egycemeletes felsővadászi kastély egyik fehér dongaboltozatos szobájában született és halt meg Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem. A falu görögus templomcskájában őrzött, özbörből készült miseruha még a Rákócziak ajándéka, az 1600-as évekből.

A Hernád-völgy keleti szegélyén, a Zempléni-hegység előterében, hatalmas riolittufa tömbön magasodik elénk Boldogkő vára. 1295-ben már állt, a Felső-Magyarországba vezető nagyút védelmére építették. A XIII. század végén királyi birtok, később az Amadék, a Drugethek, a Szapolyaiak, a Bebekék, végül a Rákócziak tulajdona. Amikor 1678-ban Thököly hajdúi bevették, feltárba foglalták a tornyokra, bástyákra állított tűzfegyvereket eképpen: „Az kapu felett való csonkabástyán vagyon egy öreg tész tarack, hat vas tarack, vagyon egy hirt lövő moszarágyúcska. Itten vagyon 25 szakállas ágyú, seregbontó 3,5 csőjű...” A Rákóczi-szabadságharcban már nem játszik szerepet Boldogkő, mivel J. Lipót 1702-ben felrobbantatta, lakhatatlanná teszi. Teljesen azonban nem sikerült lerombolni az erős sziklafészkét. Boldogkő egyike legépebben maradt középkori várainknak: falai, bástyái magasán állnak, a palotarészt pedig a műemlékvédelem sajátos hangulatú turistaszálló céljaira helyre is állította. Ma is hatalmasan emelkedik elénk a félkör alakú kaputorony, az alsóvár bejárata, s a hozzá csatlakozó lőréses, gyilokjárós védfal. A felsővár ítemeles Öregtornya ugyan elpusztult, de a palota egy részét még lakhatóvá lehetett tenni, s keményen áll a hasáb alakú északi torony is a csonka bástyával.

Boldogkő vára előtt fut el a Hernád, a 3-as számú országos közlekedési főút és a miskolc—hidasnémeti—kassai vasútvonal. A folyó mentén vezetett északnak az a történelmi nagyút — magna via —, amely Magyarországot összekötötte Lengyelországgal és Oroszországgal. Sohasem hiányoztak róla a kalmárkodó árus emberek, a marhahajcsárok, a borkereskedők népes karavánjai. A debreceni tőzsérék ezrével hajtottak északnak a villásszarvú, szürke szarvasmarhát és a ménlovat, máramarosi fuvarosok kósót szállítottak, a hegyaljai kereskedők pedig 136 literes, faahbronsos, úgynevezett gönci hordókban egészen Szentpétervárig elvittek az ország legkeresettebb árucikkét, a tokaji bort. Észak felől a szépei takácsok vaszonnal teli emeletes szekereit haladtak az ország belseje felé, meg a danckai, varsói, krakkói kalmárok, akik prémeiket, bársonyműket, finom lengyel posztót és nemes fegyvereket hozták a magyar városok piacaira.

Hogy milyen volt ez a „népek országútja”, arról Kazinczy Ferenc hagyott ránk hiteles tudósítást 1790-ből, amikor ókrök vontatta parasztszekéren Kassa felé igyekezett a földhöz hányt töltsén. „*Szőrnyű rászait és lökéseit egyedül a regézi vár elpusztult falainak meglátása türette el velem*” — jegyezte naplójába, Vizsoly tájékán haladva. Regéc vára a fonyi völgyön át tekint ki a Hernád völgyére a Zempléni-hegységből. Rákóczi várainak egyik legszebbike. Kerek kis völgymedence közepén, magános szirttetőn, úgynevezett kráterdugón áll a XIII. század közepe óta. II. Rákóczi Ferenc legkedvesebb pihenőhelye volt Regéc, gyermekveiből itt töltött néhányat, majd a felnőtt férfi haláláig hű fegyvertársával, Bercesényi Miklóssal itt kereste a gyógyirt „*házánk sebesült szabadságára*”. Kétvécs korában lakott először a regézi várban Rákóczi Ferenc, aztán nyolcadik és kilencedik esztendőjében itt folytatja tanulmányait. Innen jelenti 1685 májusában Csathó András udvarnok az édesanyjának, Zrinyi Ilonának: „*... kis Urunk ő nagysága igen nagy s friss egészségben vagyon és jól tanul*...” Regéc vára 1715 óta rom, a Rákóczi-szabadságharc után védműveit felrobbantották, falait lerombolták az osztrákok. De omladékaiban is megkapó látványt nyújt a 624 méter magas dácitkőpón fehérítő omladék. A hosszúkás téglalap alakú vár mindkét végén egy-egy négyszögletes torony emelkedett. Az északi lakótorony két és fél méter vastag falának egy része még áll, az 1200-as években épült, azóta dacol az idővel, de ha nem résztesül műemléki állagvédelemben, mihamar nyoma vész.

Jellegzetesen mezőgazdasági táj a Hernád völgye, de egyben munkacső-utánpótlást is ad a borsodi bányá- és iparvidéknek. A mezőgazdasági termelést illetően nagy előnye, hogy a folyó vizével területének jó része öntözhető, így a korszerű gazdálkodás lehetőségei megvannak. A múlt század végi filoxéravészig a Zempléni-hegység Hernád völgyére tekintő nyugati oldalán is szép szőlőkultúra virágzott. A kipusztult tőkétet azonban nem ültették fel, tessék ideig parlagon hevertek a vízmosástól lepusztult domboldalak. A táj termelőszovertkezései kezdtek újra használatba venni a gyümölcsstermesztésre kiválóan alkalmas fekvésű és talajú lejtőket. Elsősorban a gönci tájfajta kajsziharackot telepítették, ez a muskotályos illatú, különleges zamatú, kőkörömsárga gyümölcsű bármily mennyiségben vévőre talal a külföldi piacokon.

A falvak a völgy magasabb peremréseire, vagy a hajdani mocsaras árterülethől kiemelkedő szigetszerű teraszszintekre települtek. A táj lakott volt már a kőkorszakban is, még inkább betelepült a bronzkorban és a népvándorlás idején. A honfoglaló magyarok a völgynek Kassáig felnyúló alsó részét szállították meg, azon túl észak felé lakatlan tengeteg erdő húzódtott egészen a Kárpátokig. Napjainkban negyven kétségben mintegy hatvanezer ember él itt, kis létszámú településeken. Ahogy belép az országba a Hernád, bal partján *Kéked* az első falu. Az ország legszöndesebb, legidillikusabb udulőhelye. A vulkáni utóműködés hatására felbugyogó kénés, szénsavas, langyos forrásvizét a XV. század óta használják fürdőre. Néhány kád, egy kicsiny strandfürdő, s a fölötte emelkedő bükkös rengetegek csendje, bekéje várja itt a természet szépségeire, a pihentető nyugalomra vágyó városi embert. Ha megállunk a régi fürdőház előtt, megfog és tabul ejt a hegyek közé zárt, apró felvidéki fürdőcskék hangulata. Nagy fafürdőkádak várták a vendégeket ezekben a kicsiny fürdőkben; üstökben forrósították a vasas, kénés gyógyvizet, s a vendégek fatornyos, gerendavázás, poétikus elnevezésű svájeilokokban kaptak kényelmes szállást. *Kéked* is századokon át vonzotta magához a csendes pihenésre vágyókat. „*Nagy már a neve, haszna nagyobb*” — írta róla Baróczi Dávid, a magyar költő nyelvi egyik felfrissítője, a XVIII. század végén. Akkor minden nyáron megteltek vendégekkel a fürdőházak, s a két saroktorony kastély, amely az 1500-as évekbeli való erélyes műemlék. Eredetileg Mátyás király vadászkastélyának épült, a fürdőcske gyógyforrása is Mátyás nevét viseli. *Kéked* azonban ma annyira az ország legszöndéje, hogy távolabbi vidékekről nemigen látogatják; annál kevésbé, mivel a fürdőház tanácsai üdülő.

Ha *Kéked*ről a Hernád folyása irányában lefelé haladunk, az első nagyobb település *Gönc*. Hajdan virágzó kereskedő városka volt, élelmes kalmárai a vasút megépüléséig fontos útközvetítő szerepet töltek be Magyarország és Lengyelország között. Széles főutcájának egyforma, kétablakos parasztházai közül kiemelkedik néhány nagy tömegű, masszív kőépület, hatalmas boltozatos pincékkel, lőreszent használható kis ablakokkal, könnyen eltorlaszolható, jól védhető bejárattal. Ezek a középkori kalmárházak, amelyek a zivataros időkben valóságos várakként védekeztek lakóikat s a bennük felhalmozott polgári vagyon, egy csendes hegyifalu mozgalmas városi múltjára emlékeztetnek. *Gönc* századokon át a hegyaljai borvidék kereskedelmi központja volt, egyideig Abauj megye székhelye is, az ellenreformáció idején pedig befogadta és táplálta az idécfutott sarospataki főiskolát. Az 1400-as évekbeli való, támpilléres szentélyű, mérműves ablakú katolikus temploma a XVI. században a reformátusoké volt; ekkor lelkészkedett benne Károli Gáspár. Itt készítette bibliafordítását, amely aztán kinyomatatása helye után a vizsolyi előnevet kapta. *Gönc*ön tanult Károli mellett a zsolnárfordító Szenci Molnár Albert, s itt tanított az 1610-es években Szepsi Csombor Márton református prédikátor, az első magyar nyelvű útleírás, az *Europica Varietas* szerzője.

*Gönc*től tizenkét kilométernyire délre érjük *Vizsoly*-t, a Hernád magas partjára települt falucskát, közepében, fehér tornyú templomérőddel. A hegyes sisakos, zömök torony akárha egy várbeli sarokbástya volna, két lőres és egy szép csúcsos ablak van rajta. A torony mögötti széles, magas hajó alacsonyabb, keskenyebb szentélyben folytatódik, s ez még keskenyebb, még alacsonyabb apszisszal záródik. Az ősi falu temploma a XI. században a mostani szentély volt, s amikor a XVI. században egy nagyobb hajó hozzáépítésével kibővítették a kicsiny istenházat, a régi templom teljes egészében szentély lett. Innen van az apsziszetesen aléreszkedő épület sajátos formája. Ez a külső, de be kell lépni a közönlő falak közé is. Az apszis negyedfélgömb, a szentélyt keresztboltozat fedi, a hajó pedig festett mennyezetű. A Rákóczi-kori „vizsolyi csata” előtt a hajó is görögországi mennyezetű volt, de a labanc rágyújtotta a templomot a védelmébe menekült népre, s ekkor leszakadt a csúcsos boltozat. Esze Tamás felmentő talpasa későn érkeztek. A falak azonban nem

égték meg a tűzben, felületükön megmaradtak a középkori freskók, amelyek a reformáció századaiban sokszoros mérszréteg alá kerültek. 1941-ben bontották ki a vastag mészkéreg alól a hajó téglavörös tónusú gótikus, s a szentély akvarellszíneiben játszó román kori falfestményeit. Az apszis freskóinak ikonszerűen merev figurái bizánci hatást jeleznek, vagyis az első magyar századokból valók lehetnek. A templomkerüti temető felásásakor bukkantak elő az egykori sekrestye alapfalai; ez a toldaléképület volt Károli nyomdaműhelye. A magyar művelődéstörténet megszentelt helye ez: 1590-ben itt nyomtatta ki a gönci kálvinista prédikátor — Rákóczi Zsigmond egy főkapitány és Báthori István országbíró támogatásával — az első magyar nyelvű teljes bibliát, amelynek elindító hatása évszázadokon át kimutatható szépprózánkra, s egészen Adyig világi költészetünkre.

Az egyre szélesedő völgyből kiemelkedő terasz-szigeteken sorakozó falucskák legtöbbje középkori alapítású. A Vizsoly melletti *Korlát* támpilléres, gótszerű református temploma az 1400-as évekből való, csúcsíves rozettás ablaka, szentélyének csillagboltozata mindmáig eredeti formában maradt meg. *Abajvár* kőfallal kerített templomát gótikus kapukerete, a szentély XIV. századbéli falképtördelke, festett famennyezeete teszi becses műemlékké. Ugyancsak a XIV. századból való *Zuzta* község református temploma is; gótikus szentélyfülkéje érdemel különösebb figyelmet. *Szikszó* fallal kerített, háromajtós gótikus templomrövidje a zivataros századokban messi táj népeinek nyújtott menedéket. Szikszó egyébként a Hernád-völgy magyarországi részének legnagyobb települése. A XVI. és XVII. században mezőváros volt, számottevő kereskedő népességgel, iskolájában akkor irodalmunk és művelődéstörténetünk olyan kiválóságait tanították, mint az 1559-ben magyar nyelvű világrónikát szerzett Benczédi Székely István, és a prédikátor Devai Bíró Mátyás, aki egyben az első magyar helyesírási könyv — az 1535-ben kiadott *Orthographia Ungarica* — megalkotója.

Szikszóról rövid kitéréssel írba ejthetjük *Szerencset*, a Tokaj-hegylája nyugati kapuját. A Hernád és a Zempléni-hegységéből *Hejce*-nél kifutó Szerencs-patak között rendkívül érdekes földcáni fölépítésű tájon haladunk át, a Szerencsi-dombságon. Megsüllyedt romvulkánok lepusztult roncsaiból áll ez a szigetzerű dombság, legmagasabb pontja a 340 méteres *Nyirjes*, *Monok* közelében. A kúpos, kerekded dombokat szőlő borítja *Golopotól* le *Szerencsig*; a bor, amit itt szűnnek, hegyaljai jellegű, de mégsem egyenrangú a tokajival, pusztulnak is rendre a szőlők. A pincékőt fehérülő oldalú Árpád-hegy szinte beléno Szerencs városába. Történelmi levegője van ennek a szőlős derekű hegynek. Anonymus szerint az Alföldre leereszkedő honfoglaló magyarok innen, a „Szerencse hegyéről” tekintettek le a Tisza mentére. A névtelen jegyző szerint maga Árpád vezér is ott volt a körültekintők között, innen a hegy mai neve. A Nyírségig, Hajdúságig megnyíló tájon kívül akkor nyilván még többet láttak abból a gyűrű alakú földváról is, amely a hegy tetején avar kori telep hely nyomait sejteti.

Az Árpád-hegy lába alatt ott van előttünk *Szerencs*, sűrű utcáival, s két kiemelkedő műemléképületével, a fejedelmi református templommal és a Rákóczi-várral. Földrajzi helyzete századokon át összekötő szerephez juttatta *Szerencset* Erdély és a Partium, valamint a királyi Magyarország között. Az 1127-ben alapított bencés apátság épületét az 1550-es években erődítménnyé alakították át, s a falakkal védett várkastély 1538-ban a Rákócziaké lett, s messi táj őrzője. Nem magaslatra épült, hanem az Árpád-hegy alatti mocsaras terület feltöltött szigetén. Széles vizesárok vette körül, melyet a Szerencs-patak táplált. Amikor Rákóczi Zsigmond 1607-ben erdélyi Fejedelmévé választották, udvartartása részére kénytelen kibővítetni a szerencsi várat. A trónterem reneszánsz ablakkeretei közül néhány még ma is megvan, s a régészeti feltárások a legrégebb épületrészekből is sok mindent napvilágra hoztak. Megtalálták egyebek között a négyzögletes várépület udvarán a középkori bencés kolostor árkádos folyosójának, az úgynevezett kerengőnek a maradványait. A műemléki együttes helyreállítása során felújították a XVII. században barokk stílusban átépített, egyszemes kastélyt is. A múzeumon és a helytörténeti gyűjteményen kívül szálloda és több vendéglátó helyiség van benne. A magyar történelem jelentős színhelye az Árpád-hegy tövében emelkedő, kőfallal övezett, támpilléres szentélyű református templom is. Az 1320 táján épült, gótikus erődtemplomban üléseztek 1605-ben az országos rendek, s itt kiáltották ki erdélyi fejedelmévé Bocskai Istvánt. A templomban temették el 1609 januárjában Rákóczi Zsigmondot; emlékéért reneszánsz faragványokkal díszített vörös márvány sarkozókat őriz.

Szerencsről *Gesztely*-nél térünk vissza a Hernádhoz, amely itt már egyenesen délre folyik. Bal partján a Harangod alacsony halomvidéke kíséri. Ez a kistáj lépcsőzetesen lejt az Alföld felé. *Megyaszo* környékén még eléri a 250 méter magasságot, s itt szerteágazó völgyek tagolják aprólekosan, aztán egyre hosszabb, alacsonyabb és szélesebb hullámokban ereszkedik le a Takta fűz- és nyárfaligetes partjái. A vízmosásokkal szabdalta, sűvadásoktól szaggatott halmok közt a kicsiny Harangod-ér folydogál végig. A szerencsi vár védelmi körzetének legfontosabb része volt a Harangod. A falvaiba telepített szabadhadjukat harangozás szolított a gyűlékezésre — a szerencsi várat pedig felkészülésre —, ha ellenség közeledett. Harangod tájnéve ezekre a vészjelző harangozásokra emlékeztet.

Gesztely után a Hernád völgye egyesül a Sajó völgyével, s a két folyó innen kezdve jó darabig párhuzamosan fut egymás mellett. Itt már az Alföld széles beöblösödésében haladnak; esésük folyton csökken, hordalékukból egyre több rakódik le, a széles kavicsmezőket az építőipar bányássza ki. Böcs után a Hernád egyre jobban közelít a Sajóhoz, s két történelmi hely — Ónod és Muhi — között egyesül vele, hogy a közeli *Kesznyéten*-nél közös torkolattal ömöljenek a Tiszába.

Antalfy Gyula

Képfestők Tiszakécskén

Tiszakécskén, a Felszabadulás út 9. számú házban él családjával Kovács Miklós képfestő. 1985. augusztus 20-án kapta meg a Népművészet Mestere címet. 58 éves, gyermekkora óta a szakmában dolgozik. Édesapja, nagypapa és dédapja is képfestő volt, s mindannyiuknak Kovács Miklós volt a neve. A családi emlékezet csak a dédapjaig ér el, aki 1876 körül Kecskeméten alapított képfestőműhelyt. Írásbeli dokumentumok nincsenek a család birtokában.

A dédapának öt fia volt, mindegyik a képfestő szakmát örökölte apjától. „Varjúnak a fia is varjú” — mondogatja gyakran Kovács Miklós, ha szóba kerül a család története. A fiúk szétszóródtak az országban. Miklós, a nagypapa a századfordulón Kiskunfélegyházán alapított képfestőműhelyt. 1935-ben halt meg. Öt gyermeke közül kettő örökölte a mesterséget. A legidősebb, Miklós, a ma élő mester apja egy ideig az édesapja műhelyében dolgozott Kiskunfélegyházán, majd megnősült, s 1927-ben Újkécskén telepedett le. Haláláig, 1975-ig folytatta a mesterséget.

Fia, Kovács Miklós 1947-ben kezdett édesapjával dolgozni. 1975-től, édesapja halálától 1981-ig egyedül tartotta fenn a műhelyt. 1981-től leányával, Kovács Gabriellával dolgozik, aki 1982-ben nyerte el a Népművészet Ifjú Mestere címet, és 1984-ben Népi Iparművész lett.

A mai Tiszakécske 1950-ig két önálló faluból állt: Ókésckéből és Újkécskéből. 1926 táján egyikben sem volt kekmefestő. Piactere, piac- és vásártartási joga csak Újkécskének volt. Kovács Miklós édesapja 1923. és 1927. között gyakran megfordult a kécskei piacokon, vásárokon. Szerdán és szombaton Alpáron volt piac, kedden és pénteken Újkécskén. A vásárosok általában a piactér környéki házakban szálltak meg. Kovács Miklós édesapjának a mai zöldségbolt helyén álló házban, Schafferéknél volt bérelt szobája, onnan piacolt. Kiskunfélegyházáról hozta az árut. De gyakran rendeltek nála gyors festést, különösen gyászruhák festését. Ezért Schafferéknél is tartott egy üstöt, üstházat, sőt volt egy inasa is, Mohácsi József, aki estig meg is festette a gyászruhát. Újkécskén nagy szükség volt kekmefestőre, ezért Kovács Miklós, miután megnősült 1927-ben, itt telepedett le. Félegyházi lányt vett feleségül, nem kécskei családba „nősült be”, de a kécskeiek megszerették, befogadták őket.

Gyenes faesztérgályos házában laktak bérben, két iparos családdal együtt. Lukács József hentesmester ma is emlékszik rá, amikor Kovács Miklós édesapja mint kécskei iparos először indult vásárra 1927-ben. Kocsija, tova volt, s nagy, nehéz vasalt ládái, amelyekben másfél mázsa portéka is elfért. Lukács József segített föltenni a ládákat a kocsira. Az iparosok akkoriban ilyen ládákkal jártak a vásárokat. A láda a nyitott kocsiderékban is megvédte az árut az esőtől. (Csupán a „gyolcsntörök” jártak sátoros kocsival. Ők a kocsí gyomrába rakták az árut.) Ma már csak két eredeti láda van meg. Az egyiket a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum őrzi, a másikat a Kovács család.

Domonkos Ottó, a magyarországi képfestők legjobb ismerője 1963-ban riportot készített Kovács Miklós édesapjával. Tevékenységéről részletesen írt a Magyarországi képfestőműhelyek vásári körzetei című írásában, amely az Arachona XIX—XX. számában jelent meg 1979-ben. Bemutatja azt a körzetet, ahová a kécskei képfestők vásárolni jártak. Ez a Kiskunság keleti fele, a Tisza-mente Szolnoktól Csongrádig a folyó jobb és bal partján. Kovács Miklós édesapjával vagy annak a megbízásából maga is gyakran járta ezeket a vásárokat. Az 1960-as években Szolnok megyében csaknem 300 településtől vonták vissza a vásártartási jogot, ezért a Kovács család vásári körzete is inkább Pest megye felé tolódott el. 1985 elején Cibakházán, Csepán, Kókán, Gödöllőn, Veresegyházán és Vácotól voltak vásárban.

A vásárokon a képfestőknek előkelő helyük volt. (Domonkos Ottó megállapítása szerint mindig a legjobb helyet, az első sort kapták.) A heti piacokon azonban a helyi erőviszonyok döntötték el, hogy kinek hol volt a helye. Kécskén az 1940-es, 1950-es években a következő volt a sorrend:

A kécskei piac								Tartóshaza
Csarkácsukok	Benesik rófiós. gyölecsont	Kovács Miklós képfestő	Habrany Mihály takacs	Miklós Pál cukrász	Csergelyfy László cukrász	Vonák Sándor cukrász	Tapodi László késes	
						Csernus István hentes	Hemessor	Templom

Kécskén 1947—1948-ban Kovács Miklós emlékezete szerint mintegy 300 iparos volt, közülük csak ket-
tő volt lakács és egy kékfestő. Az 1960-as évekig érdemes volt a kécskei piacokra és vásárokra járni. Az
1920-as, 1930-as években a kécskei vásárral öt kékfestő is volt egyszerre, s mind jól tudott árulni.

A kécskeiek az 1960-as évekig szívesen vásároltak kékfestőt. (Általában csak „festő”-nek mondják.)
Ókecskeiek, újkécskeiek egyaránt viselték, de soha nem volt általános, elterjedt népviselet. A nők a mintás
festőt ruhának és nagyköténynek vásárolták. A nagykötény *elejes kötény* volt, azaz vállas, kantáros. Piac-
ra, jönni-menni vették föl. A férfiak csak sima festőt hordtak ingnek, alsónagyragnak, köténynek. Aratás-
kor általában kékfestőt inget és gatyát viseltek. Sima kékfestőtől a férfiak és nők számára is készült úgyne-
vezett *konyhakötő*, azaz *konyhakötény*. Az asszonyoké *derekas kötény* vagy *melles kötény* is lehetett, a fér-
fiaké mindig *melles kötény* volt. *Konyhakötőt* elsősorban az ókecskei férfiak viseltek. A környék gyü-
mölcsstermesztő vidék. A gyümölcsstermesztő kisgazdaságokban általában a *konyhakötőbe* szedték a gyü-
mölcsöt, hogy ne törődjön. Azok a nagygazdák, ahol a napszamosok két hónapig is szedték a gyümölcsöt,
gyakran adtak a napszamosoknak munkaeszközként és munkaruhaként *konyhakötőt*.

Kovács Miklós Bárány Lajost említi példának, aki az 1930-as évek végén és az 1940-es években gyak-
ran vett 1 vég *kötőnek* valót. Megvarratta, kiosztotta a napszamosainak. (Akkoriban egy sima *konyhakötő*-
tény ára egy napszamor tett ki.)

Kécskén a közepes nagyságú, sűrűségű minták voltak a legkeresettebbek. Az 1930-as évek közepéig
csak a sötétek, indigoval festett árú volt forgalomban. Az 1930-as évek végétől elterjedt a világoskék, az
indantrénnal festett is. A háború utáni években a Kécskén eladott kékfestő túlnyomórészt már világoskék
volt, s csak kisebb része maradt sötéteké. A mai kécskeiek is inkább a világoskéket hordják. A 60—70
évesek köténynek és ruhának veszik a *festőt*, a fiatalabbak inkább csak ruhának. Kécskén régen ágyne-
mút, függőnyt, asztalterítő egyáltalán nem készítettek kékfestőtől. Ma új divat van elterjedőben: a fiara-
lok gyakran vásárolják konyhai asztalterítőnek, függőnynek, de közülük belőle edényfogó készítő, alátét,
szalvéta, ülepárna, diszpárna, fürdőruha is. Mostanában fólhasználgat ulógarnitúra bevonására, kisbaba-
dunnának, sőt felnőttek számára ágyhuzatnak is. Ebben nagy szerepe van az országos divatnak is, de an-
nak is, hogy Kovács Gabriella nemcsak a festésben dolgozik együtt édesapjával, hanem újít is: késztermé-
ket árul, s ezzel ötleteket ad a fólhasználushoz. Azzal kezdte, hogy beszegett terítőket árult népművésze-
ti vásárokon. Azonnal lehetett használni vagy ajándékozni, nem kellett varrni vagy vártonőhöz vinni. Ma
már készruhamodelleket, kalapokat, gyermekruhákat, szalvétákat, falikárpitokat is készít.

Mindezek ellenére Tiszakécskén ma már nem olyan keresett árucikk a kékfestő, mint az 1960-as évek
elejétől volt. 20—25 esztendőre fokozatosan csökkent a kereslet. Kovácsék sem járnak már a kécskei pia-
cokra, vásárokra, csak a házuknál árulsanak. A kécskei vevőkör egyre fogy. Az idősebbek közül lassan
kihálnak a rendszeres vásárlók. A fiatalok inkább alkalmilag vásárolnak. Az a társadalmi réteg, amelyik
régén kékfestőben járt, ma inkább mászalas otthonokat hord. Mostanában az „ithoni” vevők főleg az
üdülőtelep nyári vendégei, a művésztelc és a különböző táborok lakói. A kécskeiek nagy része még sza-
badulni akar a falusias jellegtől, az üdülő vendégek egy része azonban már azok, közül kerül ki, akik ke-
resik a hagyományhoz visszavezető utat. Ha Kovácsék itthon nem is próféták, az országban egyre többen
ismerik őket, sőt mostanában az országhatáron túlra is elkerülnek termékeik.

Az árúk felet a magyarországi szlovákok és a németek veszik meg. A szlovákok a kétszerkéket szere-
tik, azaz a sötét, indigókék alapon világoskék mintásat. Ugyancsak kedveltek a sötéteké alapon világ-
oskék és fehér minták, amely, tudomásom szerint csak két műhelyben készült az országban: Tiszakécskén és
Dunaföldváron. A németek inkább a világoskék alapon fehérét, vagy a világoskék alapon fehér és piros
mintákat kedvelik. Ők ezt *magyar gyász*nak nevezik. Köténynek simából a szlovákok a sötétkéket, a né-
metek a világoskéket veszik. Az áru negyedét a Tiszántúl és a Dél-Alföld magyarlakta vidékein vásárol-
ják. Itt nincs meghatározott igény, minden színt, mintát vegyesen vesznek, s a fólhasználása is hagyomány-
os. elsősorban hétköznapi viselet, munkaruha. Az áru másik negyedét a városi lakosság vásárolja, külö-
nösen a divatot követő réteg. Azért kedvelik, mert alapanyaga pamut.

Kovácsék — mint minden kékfestő — elsősorban pamutvászonra dolgoznak. Az utóbbi 5 évben az új
igényeknek megfelelően bársonyra, flanelra, szaténra is mintáztak. A mintázást kb. 40 éve 2 Perrotine-
gépen végzik, de kézzel is mintáznak. Az indigós hidegfestést kb. 50—60 éve betonmedencekben, az in-
dantrén melegfestést kb. 40 éve szögletes vaskadokban végzi a Kovács család. Jelenleg házuk és az udvar
belső feleiben lévő műhelyük 1972—1973-ban épült, a beépített elemek akkor újonnan készültek. A nyo-
mómassza kénsavas lemosásához és az öblítéshez 1980-ig fakádakat (savaskád, öblítőká) használtak, azóta
saválló vaskadokban végzik, mosódob segítségével. Az anyagot lécezett szűrítőn a műhely előtt szűrít-
jék, ezért csak nyáron dolgoznak. Mángorlójuk 1880-tól 1956-ig lövontatású, onnan 1959-ig elektromos
hajtású, 1959 óta gőzvasalógéppel mángorolnak. A nyomómasszát (papot) és a fészeket hagyományos
receptek alapján maguk állítják össze. Ezek a receptek lényegében megegyeznek Domonkos Ottó: A ma-
gyarországi kékfestés című könyvében leírtakkal, de mint minden kékfestő, Kovácsék is egyéni variációk-
kal dolgoznak. Pl.: a papot Kovács Miklós a vegyianyag nagykereskedelmi vállalatától vett olajból készíti.
Némely kékfestők eskusznak, hogy a disznózsír a legjobb, mások az étolajat tartják a legalkalmasabbnak.
Kovácséknak kb. 30—40 fészekreceptjük van. Ezeknek a pontos összetétele, aránya: műhelytitok. A re-
ceptek bizonyára jól beváltak, mert Kovácsék árúit szívesen vásárolják. A Népi Iparművészeti Tanácsnál
is jó minősítést kaptak, s nem lehet véletlen az sem, hogy Bodi Iren, a kékfestő falikárpitok tervezője,
művésze is Kovácséknál festeti meg félteve óvott anyagait.

A minták, mintafák kb. 1930-ig mintakészítő kisiparosok műhelyében készültek, ezért ugyanaz a minta sok kékfestőnél megtalálható. Ma már nincsenek ilyen műhelyek, a kékfestő mesterek maguk készítik mintafájukat. Kovács Miklós és veje, Hoffmann Gábor télen javítják meg az elhasznált darabokat, s ilyenkor készítenek újakat. Ragaszkodnak a hagyományos mintákhoz. Körülbelül ezer féle mintájuk lehet, ebből mintegy kétszázat általánosan használnak. Új mintát csak elvéve csinálnak, a régiakat azonban új módon is fölhasználják, például árúlecek asztalterítőre, szalvétára a korábban máshol használt motívumokat. A minták elnevezése családi lelemény: *orvondás, kakasfarkas, kispucros, nagypucros, halas, vízfolyásos*. Van, amit így neveznek: *a papa inge kiskochás, a Mari kötője minta* stb. Ezek a minták más vidéken is föllelhetők, de más a nevük. Így például a kispucrost más vidékeken gömböcsőnek, vesésnek nevezik. A régi mintafák egy része a ceglédi múzeumban található, Kovács Miklós édesapja 1950-ben nekik ajándékozta gyűjteményét.

Kovács Miklós és leánya, Kovács Gabriella munkái az ország legkülönbözőbb pontjain, múzeumokban és kiállításokon tekinthetők meg. A Népi Iparművészeti Tanács minden évben közzéteszi azoknak a névsorát, akik népművészeti vásárokon árusíthatnak. A rendezők közülük válogatják ki a meghívottakat. ják ki a meghívottakat.

Az elmúlt esztendőök során Kecskeméten, Dunaujvárosban, Szentesen, Hajdúszoboszlón, Debrecenben, Lakiteleken, Budapesten, Veszprémben, Szegeden, Csongrádon, Hortobágyon vettek részt kiállításokon, illetve népművészeti vásárokon. Jelenleg Pápán a Kékfestő Múzeumban látható a Kovács család kiállítása.

Nemeth Melinda

HÍREK

Töltési Imrét, a HNF nyugalmazott politikai munkatársát, az Országos Honismereti Bizottság volt titkárát, születésének 70. évfordulója alkalmából Pozsgay Imre, a HNF Országos Tanácsának főtitkára üdvözölte és köszöntötte meg több évtizedes mezőgazdasági és honismereti munkáját, majd átadta számára a HNF Országos Tanácsának ajándékát.

A köszöntésen jelen volt a HNF Országos Tanácsának több vezető munkatársa.

Töltési Imrének, barátunknak és küzdőtársunknak az Országos Honismereti Bizottság, a Honismeret Szerkesztőbizottsága és az egész mozgalom nevében kívánunk jó egészséget, további alkotó életet.

Szerkesztőbizottság

Az iskolai szénbányászokképzés 90. éve. A Pécsi Akadémiai Bizottság székházában 1987. március 26-án szakmatörténeti tudományos konferenciát rendezett az OMBKE és a Magyar Pedagógiai Társaság szakképzési szakosztálya más szervezetekkel közösen. A konferencia egyszerre emlékezett a hajdan indult bányaiskolára és foglalkozott az újraindítandó középszintű képzés kérdéseivel. Az elhangzott előadások közül történeti jellegük miatt külön érdeklődést keltek *Békes Lajos*: Pécs és Nagybánya, *Huszár Zoltán*: A pécsi Bányaiskola alapítása, *Kiss József*: A komlói Bányaiskola Technikum 23. éve, *Mérei Emil*: A mecaeki bányászat, múlt és jövő, *Szita László*: A szocialista munkásmozgalom szakmatörténeti-képzési emlékei, *Vendég Sándor*: A bányászati képzés a magyar közoktatás rendszerében. A konferenciára a BDSZ komlói könyvtára bibliográfiával kivonattal lepte meg a rendezvény résztvevőit. (*Krisztián Béla*)

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

Szemere Bertalan emlékezete — A magyar nép meglepedése a Kárpát-medencében — Zalavár 1413. évi kiváltságlevele — Bárány Bémer László váradi püspök — Milyen volt egy lovas nemzetőr felszerelése Hajdúszoboszlón — Dr. Szádeczky Gyula, a magyar föld tudós kutatója — Tizenkét „it királyfi” a Kaposkőnyök környékén — Beszélgetés Nagy János szobrászművésszel — A 80. esztendő Nyíri Antal nyelvészprofesszor köszöntése — Egy alig ismert magyar partizáncsoportról — A népi gyógyászat emlékei a Balaton környékén — Az Inyenc Jókai — Hazánk és az UNESCO — Julianus-emlékünnepe a Budai Várban — A Kemenesaljai Baráti Kör — Könyvismertetések.

Az élmény Önre vár!

Belföldi üdüléseink:

Hejce (Sólyomkő Fogadó)

6 éjszakás turnusok, május 30-tól augusztus 29-ig. Részvételi díj — teljes ellátással: 1910—3060 Ft — félpanziós ellátással: 1610—2760 Ft.

Abádszalók (parasztház)

7 éjszakás turnusok, május 29-től augusztus 28-ig. Részvételi díj — teljes ellátással: 2100 Ft — félpanziós ellátással: 1640 Ft.

Ráckeve (Hotel Keve)

7 éjszakás turnusok, június 5-től augusztus 28-ig. Részvételi díj — teljes ellátással: 4180 Ft — félpanziós ellátással: 3580 Ft.

Dombóvár—Gunaras (lakosztályok)

7 éjszakás turnusok, július 3-tól augusztus 21-ig. Részvételi díj — teljes ellátással: 3450—4390 Ft — félpanziós ellátással: 2920—3860 Ft.

Baja (Hotel Sugovica)

7 éjszakás turnusok, június 12-től augusztus 21-ig. Részvételi díj — teljes ellátással: 4500 Ft — félpanziós ellátással: 3750 Ft.

Szelidi tó (nyaralóház)

7 éjszakás turnusok, június 5-től július 31-ig. Részvételi díj félpanziós ellátással: 1940—3290 Ft.

7 éjszakás turnusok, június 5-től július 31-ig. Részvételi díj félpanziós ellátással: 1940—3290 Ft.

Üdülés Szirákön! — Fiataloknak ajánljuk!

6 éjszakás turnusok, júniustól augusztusig. Elhelyezés: a sziraki Kastély Szálló régi gazdasági épületéből kialakított fogadóijában, 2 ágyas szobákban. A fogadó vendégszolgálatát — pl. szauna, teniszpálya, kerékpárkölcsönzés, könyvtár, játéktér — térítésmentesen igénybe vehetik. Részvételi díj félpanziós ellátással: 1990 Ft.

Jászberény (Hotel Lehel Gyöngye) — Autósoknak ajánljuk!

7 éjszakás turnusok, június 30-tól augusztus 25-ig. Részvételi díj félpanziós ellátással: 4100 Ft. Fakultatív programok: műjégpálya, uszoda.

Lajos-tó (Ságvári turistaház) — Természetkedvelőknek ajánljuk!

7 éjszakás turnusok, június 1-től szeptember 28-ig. Részvételi díj félpanziós ellátással: 1370—1500 Ft.

Részletes felvilágosítással készséggel állnak rendelkezésre irodáink!

NAGYCENKI SZÉCHENYI MÚZEUMVASÚT

Egyéni kirándulóknak és csoportosan utazóknak is felejthetetlen élményt jelent a múzeumvasúton történő utazás. A nagycenki Széchenyi-kastély közelében lévő „Kastély” megállóhelyről induló kis szerelvények előzetes megrendelés esetén különvonatként is igénybe vehetők, s az üzemi viszonyoktól függően az utasok felügyelet mellett vezethetik is a vonat gőzmozdonyát.

Az igénylést 48 órával az indulás előtt az üzemfőnökségnél kell bejelenteni.

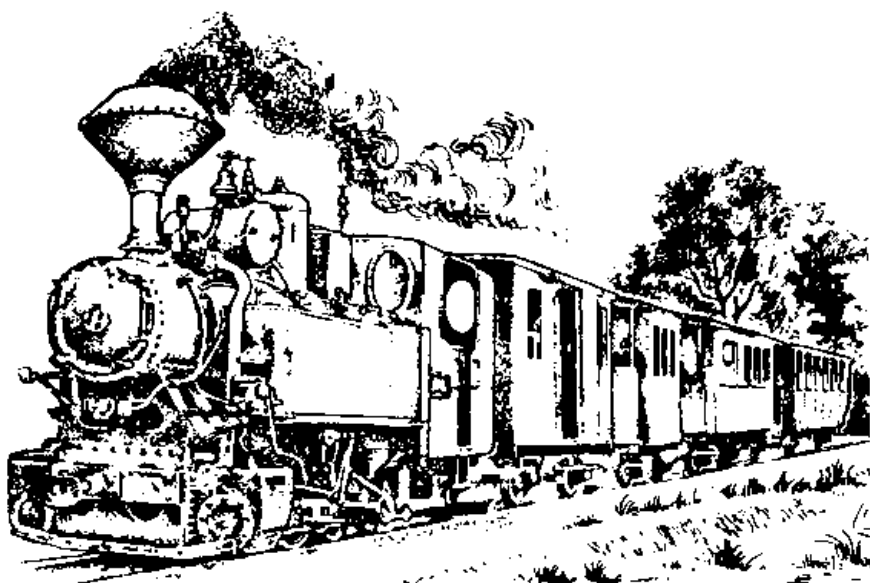
Cím: 9400 Sopron, Mátyás király u. 19.

Tel.: 99/11-115/146

illetve Locomotiv Tourist

Utazási Iroda, Sopron

Tel.: 99/11-111

„Ez a film történelmi sóhaj a Békéért”
Bihari Mihály

Én is jártam Isonzónál

Történelmi filmszociográfia

„Szerettünk volna számotvetni az utánunk már elevenen soha fel nem idézhető közvetlen múltunkkal. Apáink, nagyapáink nemzedékével, kik kamaszfővel katonáskodták végig Európát, Przemysltól a Piavéig. Ez az emlékmű háromrészesre sikeredett, nagyjából a tér—idő koordinátáknak megfelelően, melynek középső, azaz második része az Én is jártam az Isonzónál.

Hites vallomásokból s néhány archív film montázsából áll össze a kollektív ballada, mely kiegészül egy olaszországi emléktúrával. Ezen veteránjaink felkeresik a hajdani csatahelyeket, a mai temetőket, emlékműveket. Találkoznak az „ellenséggel”, olasz hadastyánokkal egy istentiszteleten a Piave mellett, ahol véget ért a háború.

Nem törekedtünk tudományos felfedezésekre, nem akartunk mást, mint a sokat emlegetett „kis emberck” lelki-szellemi nagyszerűségét s gyarlóságát megidézve, megőrizni magunknak, s az utánunk következőknek az utolsó huszárok, egykori utászok, tüzérek és gyalogosok századunk hajnalán megélt, megfizetett, megalázott és sokszor meghamisított élményeit, sorsát.

Hogy látva láthassuk eredőinket, utunkat.”

Gulyás Gyula — Gulyás János
a film készítői

Májustól
a mozikban

